

VIDURA NEETHI - UDYOGA PARVAM CHAPTER 34

iti śrīmahābhāratē udyōgaparvaṇi prajāgaraparvaṇi
viduranītivākyē chatuṣṭriṃśō'dhyāyaḥ

dhṛtarāṣṭra uvācha

jāgratō dahyamānasya yatkāryamanupaśyasi
tadbrūhi tvam hi nastāta dharmārthakuśalaḥ śuchiḥ 1

tvam māṃ yathāvadvidura praśādhi
prajñā pūrvaṃ sarvamajātaśatrōḥ
yanmanyasē pathyamadīnasattva
śrēyaḥ karaṃ brūhi tadvai kurūṇām 2

pāpāśaṅgī pāpamēva naupaśyan
pṛchChāmi tvāṃ vyākulēnātmanāham
kavē tanmē brūhi sarvaṃ yathāvan
manīṣitaṃ sarvamajātaśatrōḥ 3

vidura uvācha

śubhaṃ vā yadi vā pāpaṃ dvēṣyaṃ vā yadi vā priyam
apṛṣṭastasya tadbrūyādyasya nēchChētparābhavam 4

tasmādvakṣyāmi tē rājanbhavamichChankurūnprati
vachaḥ śrēyaḥ karaṃ dharmyaṃ bruvatastannibōdha mē 5

mithyōpētāni karmāṇi sidhyēyuryāni bhārata
anupāya prayuktāni mā sma tēṣu manaḥ kṛthāḥ 6

tathaiva yōgavihitam na sidhyētkarma yannṛpa
upāyayuktaṃ mēdhāvī na tatra glapayēnmanaḥ 7

anubandhānavēkṣēta sānubandhēṣu karmasu
sampradhārya cha kurvīta na vēgēna samācharēt 8

anubandham cha samprēkṣya vipākāṃśchaiva karmaṇām
utthānamātmanaśchaiva dhīraḥ kurvīta vā na vā 9

yaḥ pramāṇaṃ na jānāti sthānē vṛddhau tathā kṣayē □
kōśē janapadē daṇḍē na sa rājyāvatiṣṭhatē □ 10□

yastvētāni pramāṇāni yathōktānyanupaśyati □
yuktō dharmārthayōrjñānē sa rājyamadhigachChatī □ 11□

na rājyaṃ prāptamityēva vartitavyamasāmpratam □
śriyaṃ hyavinayō hanti jarā rūpamivōttamam □ 12□

bhakṣyōttama pratichChannaṃ matsyō baḍīsamāyasam □
rūpābhipātī grasatē nānubandhamavēkṣatē □ 13□

yachChakyaṃ grasituṃ grasyaṃ grastaṃ pariṇamēchcha yat □
hitaṃ cha pariṇāmē yattadadyaṃ bhūtimichChatā □ 14□

vanaspatērapakvāni phalāni prachinōti yaḥ □
sa nāpnōti rasaṃ tēbhyō bijaṃ chāsya vinaśyati □ 15□

yastu pakvamupādattē kālē pariṇataṃ phalam □
phalādrasaṃ sa labhatē bījāchchaiva phalaṃ punaḥ □ 16□

yathā madhu samādattē rakṣanpuṣpāṇi ṣaṭpadaḥ □
tadvadarthānmanuṣyēbhya ādadyādavihiṃsayā □ 17□

puṣpaṃ puṣpaṃ vichinvīta mūlachChēdaṃ na kārayēt □
mālākāra ivārāmē na yathāṅgārakāraḥ □ 18□

kiṃ nu mē syādidam kṛtvā kiṃ nu mē syādakurvataḥ □
iti karmāṇi sañchintya kuryādvā puruṣō na vā □ 19□

anārabhyā bhavantyarthāḥ kē chinnityaṃ tathāgatāḥ □
kṛtaḥ puruṣakārō'pi bhavēdyēṣu nirarthakaḥ □ 20□

kāṃśchidarthānnaraḥ prājñō labhu mūlānmahāphalān □
kṣipramārabhatē kartuṃ na vighnayati tādṛśān □ 21□

ṛju paśyati yaḥ sarvaṃ chakṣuṣānupibanniva □
āsīnamapi tūṣṇīkamanurajyanti taṃ prajāḥ □ 22□

chakṣuṣā manasā vāchā karmaṇā cha chaturvidham □
prasādayati lōkaṃ yastaṃ lōkō'nuprasīdati □ 23□

yasmātrasyanti bhūtāni mṛgavyādhānmṛgā iva □
sāgarāntāmapi mahīṃ labdhvā sa parihīyatē □ 24□

pitṛpaitāmahaṃ rājyaṃ prāptavānsvēna tējasā □
vāyurabhramivāsādya bhraṃśayatyanayē sthitaḥ □ 25□

dharmamācharatō rājñāḥ sadbhiścharitamāditāḥ □
vasudhā vasusampūrṇā vardhatē bhūtivardhanī □ 26□

atha santyajatō dharmamadharmaṃ chānutiṣṭhataḥ □
pratisaṃvēṣṭatē bhūmiragnau charmāhitaṃ yathā □ 27□

ya ēva yatnaḥ kriyatē prara rāṣṭrāvamardanē □
sa ēva yatnaḥ kartavyaḥ svarāṣṭra paripālanē □ 28□

dharmēṇa rājyaṃ vindēta dharmēṇa paripālayēt □
dharmamūlāṃ śriyaṃ prāpya na jahāti na hīyatē □ 29□

apyunmattātpralapatō bālāchcha parisarpataḥ □
sarvataḥ sāramādadyādaśmabhya iva kāñchanam □ 30□

suvyāhṛtāni sudhiyāṃ sukṛtāni tatastataḥ □
sañchinvandhīra āsīta śilā hārī śilaṃ yathā □ 31□

gandhēna gāvaḥ paśyanti vēdaiḥ paśyanti brāhmaṇāḥ □
chāraiḥ paśyanti rājānaśchakṣurbhyāmitarē janāḥ □ 32□

bhūyāṃsaṃ labhatē klēśaṃ yā gaurbhavati durduhā □
atha yā suduhā rājannaiva tāṃ vinayantyapi □ 33□

yadataptaṃ praṇamati na tatsantāpayantyapi □
yachcha svayaṃ nataṃ dāru na tatsannāmayantyapi □ 34□

ētayōpamayā dhīraḥ sannamēta balīyasē □
indrāya sa praṇamatē namatē yō balīyasē □ 35□

parjanyaṅnāthāḥ paśavō rājānō mitra bāndhavāḥ □
patayō bāndhavāḥ strīṅnāṃ brāhmaṇā vēda bāndhavāḥ □ 36□

satyēna rakṣyatē dharmō vidyā yōgēna rakṣyatē □
mṛjayā rakṣyatē rūpaṃ kulaṃ vṛttēna rakṣyatē □ 37□

mānēna rakṣyatē dhānyamaśvānrakṣyatyanukramaḥ □
abhīkṣṇadarśanādgāvaḥ striyō rakṣyāḥ kuchēlataḥ □ 38□

na kulaṃ vṛtti hīnasya pramāṇamiti mē matih □
antyēṣvapi hi jātānāṃ vṛttamēva viśiṣyatē □ 39□

ya īrṣyuh paravittēṣu rūpē vīryē kulānvayē □
sukhē saubhāgyasatkārē tasya vyādhiranantakaḥ □ 40□

akārya karaṇādbhītaḥ kāryāṅṅam cha vivarjanāt □
akālē mantrabhēdāchcha yēna mādyēna tatpibēt □ 41□

vidyāmadō dhanamadastrīyō'bhijanō madaḥ □
ētē madāvaliptānāmēta ēva satām damāḥ □ 42□

asantō'bhyarthitāḥ sadbhiḥ kiṃ chitkāryam kadā chana □
manyantē santamātmānamasantamapi viśrutam □ 43□

gatirātmavatām santaḥ santa ēva satām gatiḥ □
asatām cha gatiḥ santō na tvasantaḥ satām gatiḥ □ 44□

jitā sabhā vastravatā samāśā gōmatā jitā □
adhvā jitō yānavatā sarvaṃ śīlavatā jitam □ 45□

śīlam pradhānam puruṣē tadyasyēha praṇasyati □
na tasya jīvitēnārthō na dhanēna na bandhubhiḥ □ 46□

ādhyānām māṃsaparamam madhyānām gōrasōttaram □
lavaṅōttaram daridrāṅām bhōjanam bharatarṣabha □ 47□

sampannataramēvānam daridrā bhuñjatē sadā □
kṣutsvādutām janayati sā chādhyēṣu sudurlabhā □ 48□

prāyēṇa śrīmatām lōkē bhōktum śaktirna vidyatē □
daridrāṅām tu rājendra api kāṣṭham hi jīryatē □ 49□

avṛttirbhayamantyānām madhyānām maraṇādbhayam □
uttamānām tu martyānāmavamānātparam bhayam □ 50□

aīśvaryamadapāpiṣṭhā madāḥ pānamadādayaḥ □
aīśvaryamadamattō hi nāpativā vibudhyatē □ 51□

indriyaurindriyārthēṣu vartamānairanigrahaiḥ □
tairayam tāpyatē lōkō nakṣatrāṇi grahairiva □ 52□

yō jitaḥ pañchavargēṇa sahajēnātma karśinā □
āpadastasya vardhantē śuklapakṣa ivōḍurāḍ □ 53□

avijitya ya ātmānamamātyānvijigīṣatē □
amitrānvājītāmātyaḥ sō'vaśaḥ parihīyatē □ 54□

ātmānamēva prathamam dēsarūpēṇa yō jayēt □
tatō'mātyānamitrāmścha na mōgham vijigīṣatē □ 55□

vaśyēndriyam jitāmātyam dhṛtadaṇḍam vikāriṣu □
parīkṣya kāriṇam dhīramatyantam śrīrniṣēvatē □ 56□

rathaḥ śarīram puruṣasya rājan
nātmā niyantēndriyāṇyasya chāśvāḥ □
tairapramattaḥ kuśalaḥ sadaśvair
dāntaiḥ sukham yāti rathīva dhīraḥ □ 57□

ētānyanigrhītāni vyāpādayitumapyalam □
avidhēyā ivādāntā hayāḥ pathi kusārathim □ 58□

anarthamarthataḥ paśyannartam chaivāpyanarthataḥ □
indriyaiḥ prasṛtō bālaḥ suduḥkham manyatē sukham □ 59□

dharmārthau yaḥ parityajya syāndriyavaśānugaḥ □
śrīprāṇadhanadārēbhya kṣipram sa parihīyatē □ 60□

arthānāmīśvarō yaḥ syāndriyāṇāmanīśvaraḥ □
indriyāṇāmanaiśvaryādaiśvaryādbhraśyatē hi saḥ □ 61□

ātmanātmāmanavichChēnmanō buddhīndriyaiṛyataiḥ □
ātmaiva hyātmanō bandhurātmaiva ripurātmanaḥ □ 62□

kṣudrākṣēṇēva jālēna jhaṣāvapihitāvubhau □
kāmaścha rājankrōdhaścha tau prājñānam vilumpataḥ □ 63□

samavēkṣyēha dharmārthau sambhārānyō'dhigachChatī □
sa vai sambhṛta sambhāraḥ satatam sukhamēdhatē □ 64□

yaḥ pañchābhyantarāñśatrūnavijitya matikṣayān □
jigīṣati ripūnanyānripavō'bhibhavanti tam □ 65□

dṛśyantē hi durātmānō vadhyamānāḥ svakarma bhīḥ □
indriyāṇāmanīśatvādrājānō rājyavibhramaiḥ □ 66□

asantyāgātpāpakṛtāmapāpāṃs
tulyō daṇḍaḥ sprśatē miśrabhāvāt □
śuṣkēṇārdram dahyatē miśrabhāvāt
tasmātpāpaiḥ saha sandhiṃ na kuryāt □ 67□

nijānutpatataḥ śatrūnpañcha pañcha prayōjanān □
yō mōhānna nighṛhṇāti tamāpadgrasatē naram □ 68□

anasūyārjavam śaucham santōṣaḥ priyavāditā □
damaḥ satyamanāyāsō na bhavanti durātmanām □ 69□

ātmajñānamanāyāsastitikṣā dharmanityatā □
vākchaiva guptā dānam cha naitānyantyēṣu bhārata □ 70□

ākrōśa parivādābhyām vihiṃsantyabudhā budhān □
vaktā pāpamupādattē kṣamamāṇō vimuchyatē □ 71□

hiṃsā balamasādhūnām rājñām daṇḍavidhirbalam □
śuśrūṣā tu balam strīṇām kṣamāguṇavatām balam □ 72□

vākṣamyamō hi nṛpatē suduṣkaratamō mataḥ □
arthavachcha vichitraṃ cha na śakyam bahubhāṣitum □ 73□

abhyāvahati kalyāṇam vividhā vāksubhāṣitā □
saiva durbhāṣitā rājannanarthāyōpapadyatē □ 74□

saṃrōhati śarairviddham vanaṃ paraśunā hatam □
vāchā duruktaṃ bībhatsam na saṃrōhati vākkṣatam □ 75□

karṇinālīkanārāchā nirharanti śarīrataḥ □
vākṣalyastu na nirhartum śakyō hṛdi śayō hi saḥ □ 76□

vāksāyakā vadanānniṣpatanti
yairāhataḥ śōchati ratryahāni □
parasya nāmarmasu tē patanti
tānpaṇḍitō nāvasrjētparēṣu □ 77□

yasmai dēvāḥ prayachChanti puruṣāya parābhavam □
buddhiṃ tasyāpakarṣanti sō'pāchīnāni paśyati □ 78□

buddhau kaluṣa bhūtāyām vināśē pratyupasthitē □
anayō nayasaṅkāsō hṛdayānnāpasarpati □ 79□

sēyam buddhiḥ parītā tē putrāṇām tava bhārata □
pāṇḍavānām virōdhēna na chainām avabudhyasē □ 80□

rājā lakṣaṇasampannastrailōkyasyāpi yō bhavēt □
śiṣyastē śāsītā sō'stu dhṛtarāṣṭra yudhiṣṭhiraḥ □ 81□

atīva sarvānputrāmstē bhāgadhēya puraskṛtaḥ □
tējasā prajñayā chaiva yuktō dharmārthatattvavit □ 82□

ānṛśaṃsyādanukrōśādyō'sau dharmabhṛtāṃ varaḥ □
gauravāttava rājendra bahūnklēśāṃstīkṣati □ 83□

□ iti śrīmahābhāratē udyōgaparvaṇi prajāgaraparvaṇi
viduranītivākyē chatuṣtriṃśō'dhyāyaḥ □ 34□

Sri Amritananda Natha Guruvu Garu, Amrita Nilayam, Gowravaram Village & Post, Kavali Mandal, Nellore District, Andhra Pradesh.
Phone Number: +91 9493475515 | www.amritanilayam.org